

DE GESCHIEDENIS VAN

Oosterbeek

en zijn inwoners

DE GESCHIEDENIS VAN

Oosterbeek

en zijn inwoners

Kees Gerritsen

Inhoud

		Inleiding	7
Hoofdstuk	1	Het dorp tot circa 1700	9
Hoofdstuk	2	De eerste 'kern'-buurtschappen	15
Hoofdstuk	3	Komen en gaan	27
Hoofdstuk	4	Van voetpaden en bouwstenen	41
Hoofdstuk	5	Langs 's Heeren wegen	63
Hoofdstuk	6	Wat viel er te kiezen?	75
Hoofdstuk	7	Aan de slag	89
Hoofdstuk	8	Jong geleerd, oud gedaan	103
Hoofdstuk	9	Zeven dagen per week	117
Hoofdstuk	10	Werk aan de winkel	125
Hoofdstuk	11	De (geïmporteerde) elite	139
Hoofdstuk	12	Stoeien met palet en penseel	149
Hoofdstuk	13	Jan en alleman	159
Hoofdstuk	14	Het zware werk	167
Hoofdstuk	15	Vroeg naar bed en gezond weer op?	181
Hoofdstuk	16	'Vreemde' inbreng	189
Bijlage	1	Middenstanders en hun straat	197
Bijlage	2	Gewijzigde straatnamen	202
Bijlage	3	Scholen	203
Bijlage	4	Achternamen in 1857	206
Bijlage	5	Herders van de kudde	208
Bijlage	6	Directeuren van grote bedrijven	211
Bijlage	7	Wandelroute door het centrum van Oosterbeek	217
		Met dank aan	219
		Geraadpleegde literatuur	220
		Tijdschriften, documenten en sites	222

Inleiding

Aspecten van de geschiedenis van Oosterbeek zijn in voorbije decennia regelmatig beschreven. Dit gebeurde meestal via thema's als de Slag om Arnhem, het dorp als bekende kunstenaarskolonie, en het wel en wee van de elite. Nooit is op de geschiedenis van het dorp ingegaan zoals in dit boek. Zo laat de serie *Leven in Oosterbeek in de jaren ...* alleen een globale weergave zien van het leven in het dorp in decennia tussen 1920 en 1990. Volgens mij geeft één boek een inhoudelijker en breder beeld te zien, en wel *Van een groene zoom aan een vaal kleed* van E.J. Demoed. Het boek behandelt echter de geschiedenis van alle dorpen in onze gemeente: Oosterbeek, Wolfheze, Doorwerth, Heveadorp, Heelsum en Renkum. De eerste druk verscheen in 1953, dus bijna 70 jaar geleden. Het beschrijft de geschiedenis tot en met de beginjaren 50 van de vorige eeuw.

Met deze uitgave heb ik voor een andere aanpak gekozen. Het gaat niet zozeer over de ontwikkeling van de landbouw, het toerisme of bijvoorbeeld de sterk godsdienstige invloeden. Ik heb hier vooral oog voor de geschiedenis van de inwoners, waarbij ik ze in verschillende beroepsgroepen heb ingedeeld om een enigszins helder overzicht te kunnen behouden. Dit alles met als leidraad de ontwikkeling van het dorp.

Uit de verre oudheid zijn summiere gegevens te vinden, en dan met name informatie die betrekking heeft op de eerste eeuwen tot circa 1850. Op dit gebied hebben we veel te danken aan keizer Napoleon Bonaparte. Dankzij hem komen we de eerste redelijk betrouwbare cijfers tegen vanaf de Franse tijd, ook wel de Bataafs-Franse tijd genoemd. Ons land was een vazalstaat van Frankrijk. Deze overheersing duurde van 1795 tot 1813, en heeft belangrijke wijzigingen tot stand gebracht. Dankzij de Fransen kennen we de Grondwet, het Burgerlijk Wetboek, de burgerlijke stand, de dienstplicht, het kadaster, achternamen, huisnummers en standaardmaten en gewichten.

Uit de jaren vóór 1850 is erg weinig bekend. Het eerste adresboek verscheen in 1857, als onderdeel van het adresboek voor Arnhem. Helaas is het bevolkingsregister van de gemeente Renkum in de Tweede Wereldoorlog geheel verloren gegaan. Dankzij het monnikenwerk van mevrouw Tini Wijnstekers, inwonerster van de gemeente en voormalig medewerkster van het Gelders Archief, beschikken we nu over een 'Reconstructie van het bevolkingsregister van de gemeente Renkum'. Ze bevat een alfabetische lijst

van achternamen van ingekomen en vertrokken personen over de periode 1 mei 1916 tot en met 18 februari 1943. De lijst is gebaseerd op de – door de afdeling bevolking van de gemeente Renkum – in de Oosterbeeksche Courant, Arnheemsche Courant en Hoog en Laag gepubliceerde bevolkingsmutaties.

Maar vanuit deze lijst komen we uiteraard weinig te weten over Oosterbekers uit de decennia rond 1900. Belangrijk hiervoor was de verplichte invoering van de achternamen die we sinds 1811 kennen. Ook hiervoor zijn we Tini Wijnstekers dank verschuldigd. Zij heeft de inhoud van adresboeken overgenomen c.q. overgetikt, en in een Excel gezet. Aan de hand hiervan is veel interessante informatie verkregen. Deze adresboeken lopen van 1857 tot en met 1942.

Een van de vragen die we misschien kunnen beantwoorden, is of *‘Oosterbeek een plaats is waar nette, oude mensen wonen?’* Dit is geen tekst van mijzelf, maar van de schrijver Harry Mulisch. In zijn verhaal *‘De Grens’* laat hij iemand in een bejaardenhuis in Oosterbeek verblijven. Mulisch verklaarde later dat hij net zo goed Nunspeet had kunnen nemen, maar het moest een plaats zijn *‘waar nette oude mensen wonen’*.¹

Regelmatig worden in dit boek adressen vermeld van dorpsgenoten. Hierbij dient u te weten dat ik meestal alleen het laatst bekende adres van de desbetreffende personen zal vermelden. Dit om het leesbaar te houden. Tevens zal ik hierbij zo veel mogelijk de huidige straatnamen, anno 2021, aanhouden. Ik vrees dat het anders nogal chaotisch kan overkomen bij het lezen. Om een voorbeeld te geven: de huidige Utrechtseweg werd in vorige perioden genoemd als Utrechtscheweg, Straatweg, Utrechtschestraat en Utrechtschestraatweg.

Om de situatie van de eerste twee decennia van de 21^e eeuw in beeld te brengen, heb ik onder meer gebruik kunnen maken van de site: allecijfers.nl. Wat ik vooral bij het schrijven voor ogen had, was aan de hand van de verschillende beroepsgroepen een hopelijk interessant beeld te geven van de bewoners en bewoning van ons dorp door de eeuwen heen. Hierbij zult u ongetwijfeld veel bekende Oosterbeekse namen tegenkomen, waarbij diverse (oud-)inwoners eruit worden gelicht. Met verhalen over hun voorouders, waar ze vandaan kwamen, waarom ze bekend werden, et cetera.

Kees Gerritsen

1 *Een plaats waar nette oude mensen wonen*, Rody Chamuleau